

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ

ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Tullio Telmon

Η Διαλεκτολογία στην Ιταλία

Ύστερα από δύο δεκαετίες, δεν μπορώ παρά να επιβεβαιώσω κάποιες σκέψεις που παρέθεσα στη συμβολή μου στον συλλογικό τόμο, το οποίο επιμελήθηκε αριστοτεχνικά ο αείμνηστος Gabriele Iannaccaro και το οποίο είχε σαν σκοπό να αντιπροσωπεύσει την εξέλιξη των γλωσσολογικών σπουδών κατά την πρώτη δεκαετία αυτού του αιώνα (Telmon, 2013). Η εργασία μου άρχιζε από τη διαπίστωση μιας έντονης αντίθεσης μεταξύ μιας απτής κρίσης της Διαλεκτολογίας ως ακαδημαϊκού πεδίου και της ανεξέλεγκτης αύξησης των ιστοσελίδων του διαδικτύου που είναι αφιερωμένες σε αυτήν.

Όσον αφορά την πανεπιστημιακή διδασκαλία, παρέθετα εδώ κάποια στοιχεία που έχουν ληφθεί από διαφορετικές πηγές, τα οποία έδειχναν τη σταδιακή ελάττωση των μαθημάτων της Διαλεκτολογίας σε διάφορα πανεπιστήμια κατά την περίοδο 1997-2010· σε αυτή τη νέα μου ομιλία θα δείξω, έχοντας πραγματοποιήσει έναν νέο έλεγχο των πηγών, το πώς η κρίση που διαφάνηκε το 2013 όχι μόνο δεν επιλύθηκε, αλλά συνέχισε να επιδεινώνεται περαιτέρω. Αυτό που συνιστά ένα είδος παραδόξου σε αυτό το ερώτημα, δεν είναι τόσο η ίδια η αντίθεση μεταξύ της παρακμής της ακαδημαϊκής θέσης της Διαλεκτολογίας και της ανόδου της στο διαδίκτυο (ένα δίκτυο πληροφοριών του οποίου η επιστημονική αναξιπιστία είναι πολύ γνωστή σε όλους), όσο η διαπίστωση ότι η άνοδος στο διαδίκτυο θα αποδοθεί σίγουρα στο αυξημένο ενδιαφέρον για τη συλλογική αντίληψη των διαφόρων κοινοτήτων ομιλητών και ότι, με τη σειρά του, το αυξημένο 'λαϊκό' ενδιαφέρον σχετικά με το πεδίο μας είναι σε μεγάλο βαθμό καρπός «μιας 'μαχητικής' στάσης της ίδιας της επιστημονικής Διαλεκτολογίας, οι ακόλουθοι της οποίας άρχισαν μόλις τις τελευταίες δεκαετίες να θεωρούν ως μη αμελητέο μέρος της επιστημονικής τους εργασίας την ευκαιρία να πραγματοποιούν 'επιστροφές' και 'αποκαταστάσεις' στο πεδίο». Τέτοιες επιστροφές και αποκαταστάσεις αναπόφευκτα έχουν δημιουργήσει μια γενικευμένη αύξηση της γνώσης, η οποία με τη σειρά της έχει ευνοήσει τον πολλαπλασιασμό των ερασιτεχνικών εργασιών, που σπανίως ελέγχονται και σπανίως ανταποκρίνονται στους συνήθεις κανόνες τους οποίους κάθε επαγγελματίας μελετητής γνωρίζει ότι οφείλει να ακολουθεί.

Εν ολίγοις, έχει δημιουργηθεί μια περίπλοκη κατάσταση αιτίων και αιτιατών, στην οποία, κατά τη διάρκεια της πιο γενικευμένης κρίσης των ανθρωπιστικών επιστημών που χαρακτηρίζει τον εκσυγχρονισμό (και στον δαρβινικό «αγώνα για την επιβίωση» που προήλθε από αυτόν), οι πιο αδύναμοι ήταν οι πιο εκτεθειμένοι σε ένα πεπρωμένο σταδιακής εξαφάνισης. Παρά ταύτα, από την πλευρά της έρευνας, η εικόνα της παρακμής, την οποία αποδίδει στη Διαλεκτολογία η ακαδημαϊκή της θέση, φαίνεται πως βρίσκεται σε έντονη αντίθεση με μια ζωτικότητα και έναν πλούτο σε σχέση όχι μόνο με την παραγωγή (αρκεί να σκεφτεί κανείς τους νέους γλωσσικούς άτλαντες: APV, ALS, ALEPO), αλλά κυρίως με θεωρητικές και μεθοδολογικές καινοτομίες (ας σκεφτούμε την υπέρβαση μιας αστικής κοινωνιογλωσσολογίας που έχει αποδειχθεί ελάχιστα εφαρμόσιμη, τις νέες εργασίες της

περιαστικής αντιπαραβολικής μικροδιατοπίας της οποίας εξαιρετικά παραδείγματα είναι εργασίες όπως του Retaro (2021) ή του Manzari (2019).

Μεταξύ των καινοτόμων θεωρητικών προτάσεων της τελευταίας εικοσαετίας δίχως άλλο πρέπει να θεωρηθεί η Αντιληπτική Διαλεκτολογία, μια προσέγγιση που, σύμφωνα με τον Ruffino (2017:5), «το μεγάλο της προσόν ήταν ότι ήταν αντάξια της μορφής στην οποία οφείλουν τον λόγο της ύπαρξής τους όσοι ασχολούνται με την γλωσσολογική έρευνα: τον ομιλητή». Στο ατελείωτο συνονθύλευμα των θεματικών που μπορούν να γίνουν αντικείμενο μιας αντιληπτικής προοπτικής, εδώ θα επικεντρωθώ, πολύ σύντομα, σε έναν πολύ συγκεκριμένο τομέα, αυτόν της μελέτης των δημοφιλών οικοσήμων ή εθνοτικών ψευδωνύμων, τα οποία θεωρώ μια πολύ σημαντική ψηφίδα στο ευρύ μωσαϊκό της αντιληπτικής διαλεκτολογίας.

Ιωάννα Μανωλέσσου

Η διαλεκτολογική έρευνα στην Ελλάδα σήμερα

Η έρευνα γύρω από τις νεοελληνικές διαλέκτους γνωρίζει μια νέα άνθιση κατά τις τελευταίες δεκαετίες, χάρη σε σημαντικές πρωτοβουλίες όπως ερευνητικά προγράμματα, μείζονες εκδόσεις, ειδικά συνέδρια κ.α., ακολουθώντας παραδόξως αντίστροφη πορεία από τις ίδιες τις διαλέκτους που αναπόφευκτα φθίνουν υπό την πίεση της κοινής νεοελληνικής. Στην παρούσα ανακοίνωση θα παρουσιαστούν οι βασικές ερευνητικές και μεθοδολογικές κατευθύνσεις στον χώρο, με έμφαση α) στην ανάγκη επιστροφής και αξιοποίησης των παλαιότερων πηγών και β) στην απόλυτη αναγκαιότητα συγκριτικής συνεξέτασης του διαλεκτικού υλικού. Παραδείγματα θα δοθούν κυρίως από την διαλεκτολογική έρευνα που διεξάγεται στο Κέντρο Ερεύνης Νεοελληνικών Διαλέκτων και Ιδιωμάτων της Ακαδημίας Αθηνών (ιστορική και διαλεκτική λεξικογραφία, ερευνητικές αποστολές συλλογής υλικού, ψηφιοποίηση αρχειακού υλικού).

Emanuele Banfi

Ιταλία, γη 'ιστορικών' (και νέων) γλωσσικών μειονοτήτων

Ο νόμος-πλαίσιο 482/99 της Ιταλικής Δημοκρατίας προσδιορίζει με νομικούς-θεσμικούς όρους τη θέση των δώδεκα 'ιστορικών' κοινοτήτων που ανήκουν σε διαφορετικές γλωσσικές ομάδες, οι οποίες υπάρχουν εντός των συνόρων του Κράτους. Πρόκειται για ένα σύνολο περίπου 2.400.000/3.000.000 ομιλητών σε 1171 δήμους και σε 14 διαφορετικές περιφέρειες, καταναμεμένων σε κοινότητες που αποτελούνται από Αλβανούς, Καταλανούς, Κροάτες, Γάλλους, Γαλλοπροβηγκιανούς, Φριουλανούς, Έλληνες, Λαδίνους, Οξιτανούς, Σαρδόνιους, Σλοβένους, Γερμανούς (η παράθεση έγινε με αυστηρά αλφαβητική σειρά): σε αυτές θα πρέπει να προστεθούν οι (δισπαρμένες) κοινότητες Αθιγγάνων.

Εκτός από τον προαναφερθέντα νόμο-πλαίσιο, τέτοιες 'ιστορικές' κοινότητες προστατεύονται από κάποιους ειδικούς περιφερειακούς νόμους. Αυτοί οι κανόνες προστασίας αντιπροσωπεύουν, προφανώς, ένα πολιτικό και κοινωνικο-πολιτισμικό στοιχείο τάξης σε πλήρη αρμονία με τις διατάξεις του Συνταγματικού Χάρτη της Ιταλικής Δημοκρατίας, ο οποίος στο άρθρο 3 αναγνωρίζει ισότιμα την αξιοπρέπεια των πολιτών ανεξαρτήτως φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών πεποιθήσεων, προσωπικών και κοινωνικών συνθηκών.

Όμως, σήμερα και σε μια ευρύτερη προοπτική, τα προβλήματα και οι προκλήσεις ανακύπτουν κυρίως όσον αφορά τις γλώσσες των 'νέων Ιταλών', εκείνων δηλαδή των ξένων πολιτών που ανήκουν σε γλωσσικές κοινότητες που σχηματίστηκαν (λιγότερο ή

περισσότερο) λόγω πρόσφατων προσφυγικών ροών, αποτελούν νέες γλωσσικές μειονότητες που προέρχονται από διάφορες περιοχές του κόσμου (από την Ανατολική Ευρώπη· από την Απω, Μέση και Εγγύς Ανατολή· από τη βόρεια και υποσαχάρια Αφρική), έχουν εγκατασταθεί στην Ιταλία και συμβάλλουν, με την αφοσίωσή τους, στην οικοδόμηση μιας χώρας ολοένα πιο πολυεθνικής και πολύγλωσσης.

Ελένη Σελλά

“Κατατεθειμένες” και “μη κατατεθειμένες” δίγλωσσες ομάδες στην Ελλάδα σήμερα

Ως κοινωνικό και ως κοινωνιογλωσσικό φαινόμενο, η διγλωσσία στην ελληνική επικράτεια χαρακτηρίζεται σήμερα τόσο από διαχρονική όσο και από συγχρονική διάσταση. Η παρουσία γηγενών ή ιστορικών μειονοτικών γλωσσών στη χώρα μας όπως και των αντίστοιχων γλωσσικών κοινοτήτων, συνιστούν την “κατατεθειμένη διγλωσσία”, ενώ η παρουσία των γλωσσών των απανταχού προέλευσης πρόσφατων μεταναστών ή/και προσφύγων στην ελληνική επικράτεια και των αντίστοιχων διγλωσσικών ομάδων συνιστούν τη “μη κατατεθειμένη διγλωσσία”.

Μέλημά μας είναι να εξετάσουμε τόσο τις γλώσσες που χρησιμοποιούν οι σημερινές σημαντικότερες από πληθυσμιακή άποψη ιστορικές/γγεγενείς αλλόγλωσσες (δίγλωσσες ή τρίγλωσσες) ομάδες στην Ελλάδα, οι οποίες έχουν κατά το μάλλον ή ήττον ήδη μελετηθεί επιστημονικώς: Αρβανίτικη, Αρωμουνική ή (Κουτσο)Βλάχικη, Πομακική, ελληνική Ρομανί, Σλαβομακεδονική και Τουρκική, καθώς και τη βιωσιμότητα αυτών, όσο και τις “μεταναστευτικές” εκείνες γλώσσες και τις αντίστοιχες διγλωσσικές ομάδες, οι οποίες μάλλον “αγνοούνται” από την πολιτεία, αποτελούν όμως μια απτή πραγματικότητα με την οποία πρέπει να διαλεχθούμε, επιχειρώντας να παρουσιάσουμε τις συνιστώσες οι οποίες αφορούν την εκπαίδευση των “νέων” για την ελληνική κοινωνία διγλώσσων, πεπεισμένη ότι η ομαλή ένταξη στην εκπαίδευση οδηγεί στην ομαλή ένταξη στην κοινωνία.

Α΄ ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Διάλεκτοι και γλώσσες “άλλες” στον ιταλόγλωσσο χώρο

Rosanna Sornicola

Οι διάλεκτοι της Καμπανίας και η γλωσσική ιστορία της νότιας Ιταλίας

Παρά το γεγονός ότι συνδέονται με κάποια αξιοσημείωτα δομικά χαρακτηριστικά, οι διάλεκτοι της σημερινής Καμπανίας παρουσιάζουν μια ενδιαφέρουσα ποικιλία χαρακτηριστικών που αντιπαραθέτει τις ποικιλίες της μητρόπολης της Νάπολης, τα γλωσσικά όρια της οποίας είναι σε μεγάλο βαθμό ασαφή, με τις ποικιλίες της ευρύτερης περιφέρειας. Η πολιτική, κοινωνική και πολιτισμική ιστορία της Καμπανίας βοηθά στην κατανόηση του γλωσσικού πολυκεντρισμού της περιοχής. Η έντονη εξέλιξη των χαρακτηριστικών της ναπολιτάνικης διαλέκτου ανά τους αιώνες έχει μεταβάλει μόνο εν μέρει τα αρχαιότερα πατρογονικά χαρακτηριστικά των ποικιλιών της Caserta, του Sannio, της Irpinia και του Cilento, οι οποίες για αιώνες είχαν αυτόνομες ιστορικο-γλωσσικές δυναμικές σε σχέση με αυτές της Νάπολης. Αυτές οι δυναμικές οδηγούν ξανά σε μια κοινωνιογλωσσολογική ιστορία

των διαλέκτων της Καμπανίας, των οποίων η μελέτη απαιτεί προοπτικές που περιλαμβάνουν ολόκληρη τη νότια Ιταλία και την ευρύτερη λεκάνη της Μεσογείου.

Ύστερα από μια σύντομη επισκόπηση των χαρακτηριστικών που συνδέουν τις ποικιλίες της Καμπανίας και των χαρακτηριστικών που τις διαφοροποιούν, στην εργασία θα αναλυθεί το πρόβλημα της ιστορικής κατανόησης της παρούσας γλωσσικής περιοχής ως «χώρου κίνησης», σε σχέση με τις κοινωνικές και γλωσσικές δυναμικές που τη συνδέσαν με άλλες περιοχές της νότιας Ιταλίας και της Μεσογείου στο πέρασμα του χρόνου.

Claudio Giovanardi, Andrea Testa

Παρατηρήσεις στο λεξιλόγιο της σύγχρονης διαλέκτου της Ρώμης

Στον τομέα του λεξιλογίου, όπως και σε αυτό της μορφολογίας (και πολύ λιγότερο στη φωνολογία) η σημερινή διάλεκτος της Ρώμης παρουσιάζει πολλά νέα χαρακτηριστικά σε σχέση με αυτήν του 19^{ου} και του πρώιμου 20^{ου} αιώνα. Η εργασία που συνδέεται με το *Vocabolario del romanesco contemporaneo*, υπό τη διεύθυνση των Paolo D'Achille και Claudio Giovanardi, που αναμένεται να εκδοθεί στα τέλη του 2023, επέτρεψε την επαλήθευση όσων έχουν χαθεί από το παραδοσιακό λεξιλόγιο, αλλά και τις νέες προσθήκες λέξεων και εκφράσεων ποικίλης προέλευσης. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι μία από τις πηγές ανανέωσης αποτελεί το λεγόμενο *νεανικό ιδίωμα*, η δημιουργικότητα του οποίου έχει ήδη υπογραμμιστεί από πολυάριθμες μελέτες που σχετίζονται με τη Ρώμη και άλλες ιταλικές περιοχές. Υπό την έννοια αυτή, η παρέμβασή μας επιχειρεί να εξετάσει αν μπορεί να διαπιστωθεί μια εσωτερική μικρή διαχρονία στη γλώσσα των νέων. Με άλλα λόγια, πόσες από τις λέξεις που χρησιμοποιούσαν οι νέοι πριν από είκοσι χρόνια είναι ζωντανές ακόμα και σήμερα; Και ποιες λέξεις έχουν εν τω μεταξύ καθιερωθεί; Για να συντάξουμε έναν πρώτο, πολύ προσωρινό απολογισμό, διανεμίσαμε μερικά ερωτηματολόγια σε πρωτοετείς φοιτητές της Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Roma Tre, των οποίων τα αποτελέσματα θα αναλύσουμε και θα συζητήσουμε στο συνέδριο.

Annalisa Nesi

Στην Τοσκάνη υπάρχει διάλεκτος;

Είκοσι χρόνια μετά την απώλεια της Gabriella Giacomelli, ιδρύτριας της τοσκανικής διαλεκτολογίας, η πρόθεσή μας είναι να επανέλθουμε στο ζήτημα του ειδικού καθεστώτος της διαλέκτου στην Τοσκάνη. Έχει ήδη διαπιστωθεί ότι, ακόμα και στην περιοχή που γέννησε τη γλώσσα, υπάρχει διάλεκτος, ή μάλλον διάλεκτοι, οι οποίες θα περιγραφούν εν συντομία με την επιλογή συγκεκριμένων χαρακτηριστικών, ιδίως λεξιλογικών. Επιπλέον, σκοπεύουμε να αναφέρουμε τη θέση κάποιων μελετητών, οι οποίοι στην περίοδο της διάχυσης της γλώσσας στην εθνική επικράτεια, εξέφρασαν επιφυλάξεις για την επικάλυψη της τοσκανικής διαλέκτου, και ιδίως της φλωρεντινής, με την ιταλική. Στη συνέχεια, θα εξεταστεί το θέμα της αντίληψης των Τοσκανών για τη σχέση μεταξύ της διαλέκτου τους και της ιταλικής γλώσσας. Η επίγνωση χρήσεων που τοποθετούνται σε επίπεδο διαλέκτου, εδώ όπως και αλλού στην Ιταλία, αν και με τις κατάλληλες διακρίσεις, είναι ένα φαινόμενο σχετικά πρόσφατο και διαρκώς εξελισσόμενο. Υπό την έννοια αυτή, ιδιαίτερα αποκαλυπτικές είναι οι δηλώσεις και οι απόψεις ως προς τη χρήση μιας επιλογής μορφοσυντακτικών και λεξιλογικών φαινομένων, τις οποίες εξέφρασαν οι πληροφορητές από μεγάλες πόλεις της Τοσκάνης κατά τη διάρκεια των ερευνών για το *Lalinguadellecittà* (LinCi).

Daniele Vitali

Οι διάλεκτοι της Εμίλια-Ρομάνια: κατανομή, δομή και ζωτικότητα

Οι διάλεκτοι της Εμίλια-Ρομάνια παρουσιάζουν μια αξιοσημείωτη ποικιλία συγκριτικά με την κατάσταση των γύρω περιφερειών, καθώς έλειπε μια ιστορική πρωτεύουσα που θα μπορούσε να επιβάλει το δικό της πρότυπο στις γειτονικές πόλεις. Ακόμα και το διπλό όνομα της περιφέρειας οφείλεται στην ανάγκη να ληφθεί υπόψη ο ιστορικός διυλισμός μεταξύ της Ρομάνια και της Εμίλια.

Οι διάλεκτοι της Εμίλια-Ρομάνια σχηματίστηκαν γύρω από τη ViaEmilia, τον ρωμαϊκό δρόμο που συνδέει μεταξύ τους σχεδόν όλα τα σημαντικά κέντρα της περιφέρειας. Το κύριο φωνητικό χαρακτηριστικό αυτών των διαλέκτων, που είναι κατά το μάλλον ή ήττον, διαφορετικές από τα ιταλικά, βρίσκεται στο φωνηεντικό τους σύστημα που βασίζεται στην ποσότητα, και ενισχύεται από μια σειρά από εναλλαγές φωνηέντων, των οποίων το πιο εμφανές στοιχείο είναι η ουράνωση του Α στην ανοικτή λατινική συλλαβή. Η μορφοσύνταξη έχει διατηρήσει χαρακτηριστικά, όπως το πλήρες σύστημα των κλιτικών αντωνυμιών, την παράθεσή τους ως προς το ρήμα για να επιτευχθεί ο ερωτηματικός τύπος και η διπλή άρνηση, που ουσιαστικά είναι υποχρεωτική. Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά έχουν εξαφανιστεί ή έχουν υποχωρήσει σε άλλες ομάδες διαλέκτων, όπως για παράδειγμα στη Λομβαρδική.

Εν κατακλείδι, οι διάλεκτοι της Εμίλια-Ρομάνια βρίσκονται σε μια φάση ταχείας υποχώρησης σε σχέση με τα ιταλικά, αλλά υπάρχει ένας αρκετά αποτελεσματικός περιφερειακός νόμος, ο οποίος τα τελευταία χρόνια έχει συγχρηματοδοτήσει έναν σημαντικό αριθμό έργων που στοχεύουν στην προστασία και την προβολή τους.

Franco Crevatin

Οι διάλεκτοι της βορειοανατολικής Ιταλίας

Η βορειοανατολική περιοχή της Ιταλίας χαρακτηρίζεται από μια τεράστια κατανομή διαλέκτων του Φριούλι, του Βένετο (συχνά των βενετσιάνικων των αποικιών· της Τεργέστης και της Ίστριας) και της Ίστριας (συγκεκριμένα της νότιας). Η περιοχή του Φριούλι χωρίζεται ως προς τις διαλέκτους σε τέσσερις υποπεριοχές, την Κάρνια, την κεντρική περιοχή, τη δυτική περιοχή και τη νότια περιοχή: η τελευταία περιλάμβανε αρχικά την Τεργέστη και τη Muggia. Η διάκριση των διαλέκτων υπακούει σε λόγους ιστορικής φύσης, δηλαδή τρόπους και χαρακτηριστικά της αρχικής ρωμαϊκής παρουσίας (αποικία της Aquileia, του IuliumCarnicum, του σημερινού Zuglio, της Concordia και της Τεργέστης). Η Ίστρια έχει μια ιστορία περίπλοκη, που χαρακτηρίζεται εξίσου από τον ρωμαϊκό αποικισμό (λόφοι του Poreč, και η Pula). Ολόκληρη η περιοχή ήταν τουλάχιστον από τον 16^ο αιώνα μια «αμφιζώνη» (περιοχή ανάμειξης) της διαλέκτου της Βενετίας. Οι αρχικές διάλεκτοι της νότιας Ίστριας έχουν σήμερα υποχωρήσει σε σχέση με τη βενετσιάνικη.

Maurizio Viridis

Λογοτεχνικά κείμενα και μεταφράσεις στη γλώσσα της Σαρδηνίας

Παρόλο που η Σαρδηνία έδωσε το έναυσμα για μια λογοτεχνική παραγωγή που άρχισε τουλάχιστον από τον 16^ο αιώνα, σίγουρα με διαφορετικά αποτελέσματα, συχνά ασυνεχή και σε μεγάλο βαθμό ακόμα προς διερεύνηση, τα τελευταία σαράντα χρόνια παρατηρείται μια ίσως επαναλαμβανόμενη διαδικασία «εκσυγχρονισμού» της λογοτεχνίας της Σαρδηνίας.

Παρατηρείται δηλαδή μια διαδικασία που προσπαθεί να ξεπεράσει τη διγλωσσία και την υποτέλεια σε άλλες γλώσσες, πιο «επίσημες»: όλα αυτά νοούνται – επίσης, αν και όχι μόνο – ως ανάκτηση και (επανα)κατάκτηση της γλωσσικής κληρονομιάς της Σαρδηνίας

περισσότερο, τόσο από λεξιλογική όσο και από συντακτική άποψη, ως επιβεβαίωση μιας πατρογονικής 'ιδιαιτερότητας' και πρωτοτυπίας.

Σε αυτό το πλαίσιο τοποθετούνται επίσης και οι διάφορες απόπειρες λογοτεχνικής μετάφρασης, οι οποίες δεν είναι πλέον έργο διαμεσολάβησης και υπηρεσίας: όπως ήδη έλεγε ο αιδεσιμώτατος Spano, όποιος ξέρει να διαβάξει στη Σαρδηνία καταλαβαίνει (τουλάχιστον) τα ιταλικά, αλλά είναι απόπειρες που μετρούν την εγγενή ικανότητα της γλώσσας να συμβαδίζει με τις φιλοδοξίες ενός ατόμου.

Όλο αυτό θα φαινόταν ως ένα είδος παραδόξου: η γλώσσα και η λογοτεχνία της Σαρδηνίας αποκτούν μεγαλύτερη ικανότητα και πρωτοτυπία σε μια κατάσταση κατά την οποία η γλώσσα της Σαρδηνίας ομιλείται και γίνεται κατανοητή όλο και λιγότερο, και, επιπλέον, ελλείπει μιας σοβαρής γλωσσικής πολιτικής.

Vito Matranga

Η ιταλοαλβανική μειονότητα: μεταξύ παλαιών και νέων αντιστάσεων

Από τις εκατό περίπου ιταλικές κοινότητες που ιδρύθηκαν ή επανακατοικήθηκαν – μεταξύ του 15^{ου} και του 18^{ου} αιώνα – από αλβανόφωνους πληθυσμούς, μόνο οι μισές εξακολουθούν να διατηρούν τη χρήση της ποικιλίας arbëreshe, και ακόμα και σε αυτές τις κοινότητες, μειώνεται όλο και περισσότερο η ζωτικότητα – τόσο η εσωτερική όσο και η εξωτερική – της μειονοτικής γλώσσας.

Θα προσπαθήσουμε να εξετάσουμε (α) το πώς κάποιες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες στο παρελθόν μπορεί να έχουν αλληλεπιδράσει με τις δυναμικές των γλωσσικών ρεπερτορίων των ιταλοαλβανικών κοινοτήτων και (β) τα δυναμικά έναντι πραγματικών / θετικών έναντι αρνητικών αποτελέσματα/επιδράσεις, που θα μπορούσαν να έχουν, μαζί με κάποια εργαλεία (όχι μόνο νομοθετικά), οι μεταβαλλόμενες συνθήκες (σχετικά με την εκπαίδευση, τις παραγωγικές δραστηριότητες, την κινητικότητα, τις επικοινωνιακές πρακτικές), στην κοινωνιογλωσσολογική και γλωσσική ζωτικότητα των ιταλοαλβανικών ποικιλιών.

Domenica Minniti-Γκόνια

Sistemi e proposte di trascrizione del greco-calabro

Από τα τέλη του ΙΘ' αιώνα, που δημοσιεύθηκαν τα πρώτα κείμενα στην ελληνική της Καλάβριας, ως τις μέρες μας, όπου η διάλεκτος αυτή απέκτησε εξαιρετική δημοσιότητα, έχουν χρησιμοποιηθεί αρκετά διαφορετικοί μεταξύ τρόποι μεταγραφής της, ανάλογα με την ειδίκευση αλλά και τον επιστημονικό – ιδεολογικό προσανατολισμό των μελετητών.

Στην ανακοίνωσή μας αναπτύσσουμε θέσεις μας γύρω από το θέμα, τις οποίες είχαμε διατυπώσει στο πλαίσιο έκδοσης δικής μας συλλογής κειμένων (Napoli 1983). Στη σύγκριση, την οποία επιχειρούσαμε τότε μεταξύ των συστημάτων μεταγραφής του Rohlfs, των Rossi Taibbi & Caracausi (1959) και άλλων μελετητών της ελληνοκαλαβρικής, προστίθεται η εξέταση του συστήματος που εντωμεταξύ χρησιμοποίησε ο Καραναστάσης για την έκδοση του *Ιστορικού Λεξικού των Ελληνικών Ιδιωμάτων της Κάτω Ιταλίας* (1984-1992).

Matteo Rivoira

Τα οξιτανικά και τα γαλλοπροβηγκιανά στις ιταλικές Άλπεις: ερωτήματα και προοπτικές

Τα οξιτανικά και τα γαλλοπροβηγκιανά στις ιταλικές Άλπεις αποτελούν αντικείμενο προστασίας από την εποχή που ψηφίστηκαν οι περιφερειακοί νόμοι του Πιεμόντε και της Κοιλιάδας της Αόστα. Ωστόσο, με την ψήφιση του εθνικού νόμου 482/99 ξεκίνησαν έργα πιο

μακροπρόθεσμα και κυρίως εμπνευσμένα από μια διαφορετική προσέγγιση της γλωσσικής προστασίας, λιγότερο προσανατολισμένη στην κεφαλαιοποίηση της γλώσσας ως πολιτιστικό αγαθό και περισσότερο στραμμένη στην αξιοποίησή της ως προς την επικοινωνιακή λειτουργία. Η έναρξη ισχύος του νόμου 482/99 έθεσε επιπλέον προβληματικές και ερωτήματα σχετικά με διάφορες πτυχές, από τον προσδιορισμό των περιοχών έως τον εντοπισμό των ποικιλιών και γραφών αναφοράς, αλλά επίσης επέτρεψε τη δρομολόγηση διαφόρων ειδών πρωτοβουλιών που έχουν συμπεριλάβει το σχολείο, αν και με ελλιπή προγραμματισμό, και τους θεσμούς, πυροδοτώντας σε ορισμένες περιπτώσεις εκτεταμένες διαδικασίες αξιοποίησης. Ο Fiorenzo Toso και ο Gabriele Iannaccaro έχουν εστιάσει σε αυτά τα ζητήματα σε διάφορες περιπτώσεις, είτε επισημαίνοντας τις κρίσιμες πτυχές τους, είτε προσδιορίζοντας προοπτικές ανάπτυξης που περιλάμβαναν τη γνώση του γλωσσολόγου σε λειτουργικό επίπεδο. Αμφότεροι ενέγραψαν τις προτάσεις της γλωσσικής πολιτικής σε μια ευρύτερη προοπτική που θα ήταν ανοιχτή στην αξιοποίηση του γλωσσικού ρεπερτορίου κατά τρόπο οικογλωσσολογικό.

Στόχος της παρέμβασης είναι να προτείνει έναν κριτικό αναστοχασμό της παρούσας κατάστασης των γηγενών γαλλορομανικών ποικιλιών στο Πιεμόντε και στην Κοιλιάδα της Αόστα, εκκινώντας από κάποια από τα ερωτήματα και τα σημεία που εξετάστηκαν από τους δύο μελετητές.

Andrea Scala

Η ρομανί της Ιταλίας και η μελέτη της γλωσσικής επαφής

Η ρομανί της Ιταλίας παρουσιάζεται ως ένα μωσαϊκό διαλέκτων παλαιού αποικισμού και διαλέκτων πρόσφατου αποικισμού. Αν οι τελευταίες μπορούν να περιληφθούν στις μεταναστεύσεις του 20^{ου} και ενίοτε του 21ού αιώνα, οι πρώτες είναι παρούσες στην χερσόνησο συχνά από την πρόιμη σύγχρονη εποχή. Παρά ταύτα, η ρομανί δεν αναγνωρίζεται και δεν προστατεύεται στην Ιταλία ως ιστορική γλώσσα μειονότητας. Δύο μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα βρίσκονται στην αρχή της παλαιότερης παρουσίας της ρομανί στην Ιταλία: ένα πρώτο ρεύμα, προερχόμενο από τον βορρά έχει φέρει, σε πολλά κύματα, διαφορετικές ομάδες Σίντι προς τις βόρειες περιφέρειες, ενώ μια άλλη, μοναδική, προερχόμενη από τα ανατολικά, επέτρεψε την άφιξη ομάδων Ρομά στις νότιες περιφέρειες, οι οποίοι πρωτύτερα είχαν εγκατασταθεί στις Δαλματικές ακτές. Αυτή η τελευταία μετανάστευση πρέπει να ξεκίνησε από μια αποβίβαση που έγινε στην ακτή μεταξύ Αμπρούτσο και Μολίζε, έχοντας διασχίσει την Αδριατική θάλασσα. Σε αυτές τις ομάδες παλαιού αποικισμού των Ρομά και των Σίντι, η ρομανί έχει επαφή με τις ιταλικές διαλέκτους εδώ και αιώνες. Τα αποτελέσματα αυτής της μακράιωνης επαφής υπερβαίνουν φυσικά το λεξιλογικό επίπεδο και αφορούν επίσης τη φωνολογία, τη μορφολογία και τη σύνταξη.

Με βάση το δημοσιευμένο υλικό που συλλέχθηκε στο πεδίο, θα παρουσιαστούν παραδείγματα μεταφοράς των φωνολογικών κανόνων, των κλιτικών, των γραμματικοποιημένων περιφραστικών δομών και των συντακτικών κανόνων από τις ιταλικές διαλέκτους σε διαφορετικές ποικιλίες της ρομανί παλαιού αποικισμού. Ο πλούτος και η ποικιλομορφία των αποτελεσμάτων της επαφής στη ρομανί της Ιταλίας διαμορφώνει αυτόν τον γλωσσικό τομέα ως ένα προνομιακό πεδίο για τη μελέτη των διαδικασιών και των προϊόντων της γλωσσικής παρέμβασης.

Luisa Revelli

Η ιταλική γλώσσα “άλλη” εκτός της Ιταλίας: η περίπτωση του Κέρατος της Αφρικής

Η παρέμβαση αυτή στοχεύει να προσδιορίσει τις συνθήκες που από τα μέσα του 19ου αιώνα οδήγησαν στην ίδρυση ιταλόφωνων κοινοτήτων που είναι καταναμημένες σε μικρά σημεία σε περιοχές που σήμερα ανήκουν γεωπολιτικά στην Ερυθραία, στην Αιθιοπία και στη Σομαλία. Μέσω της παρουσίασης πρακτικών και γλωσσικών μοντέλων που τεκμηριώθηκαν μεταξύ του 19ου και του 20ού αιώνα σε αδημοσίευτες και δευτερεύουσες πηγές, η εργασία αποσκοπεί αφενός στο να προσφέρει μια επισκόπηση των χρήσεων της ιταλικής ως ‘άλλης γλώσσας’ σε περιοχές που διαφοροποιούνται από πολλαπλούς ενδογενείς πολυγλωσσισμούς, ενώ αφετέρου στο να επισημάνει το πώς η αρχική διαλεκτικότητα, ή τουλάχιστον ο περιφερειακός χαρακτήρας των ποικιλιών που μετανάστευσαν από την Ιταλία, έχει οδηγήσει σταδιακά σε κάποιες αστικές περιοχές, και στην πόλη της Ασμάρα συγκεκριμένα, στη δημιουργία μιας ιδιαίτερης ποικιλίας ιταλικών που αναγνωρίζεται από τους ίδιους τους ομιλητές της ως διακριτής από τις άλλες της χερσονήσου. Στο πλαίσιο αυτό, ο τελικός στόχος είναι να τονιστεί το πώς η αξιολόγηση της ζωτικότητας και της διάχυσης της ιταλικής απαιτεί στο υπό εξέταση πλαίσιο – τόσο για το παρελθόν όσο και για το παρόν – την υιοθέτηση προφυλάξεων, μεθόδων και παραμέτρων διαφορετικών από αυτές που χρησιμοποιούνται κανονικά σε σχέση με τις μειονοτικές πραγματικότητες των κωδίκων των μεταναστών.

Stella Retali-Medori

Το πρόγραμμα μαθημάτων και οι διάλεκτοί του

Σε ένα χρονικό διάστημα περίπου ενός αιώνα, το πρόγραμμα είχε την τύχη να αποτελέσει αντικείμενο τριών συγκεκριμένων γεωγλωσσικών εργαστηρίων. Οι μεθοδολογικοί προσανατολισμοί και το επιστημονικό πλαίσιο μέσα στο οποίο πραγματοποιήθηκε κάθε έργο είχαν μια σημαντική επίδραση στην περιγραφή του προγράμματος και των διαλέκτων του. Η παρουσίαση θα ανακεφαλαιώσει τα προηγούμενα επιτεύγματα καθώς και τα αποτελέσματα της διαλεκτολογικής έρευνας που είναι αφιερωμένη στην Κορσική και θα αναφερθεί στην παρούσα κατάσταση με τις προοπτικές που ανοίγονται στον τομέα της γλωσσικής έρευνας στο νησί.

Β΄ ΣΥΝΕΛΠΙΑ

Διάλεκτοι και γλώσσες “άλλες” στον ελληνόγλωσσο χώρο

Μαρίνα Τζακώστα

«Όσα κρύβονται κι όσα μένουν φανερά»: Ζητήματα παρεμβάσεων στην γλώσσα του Ερωτόκριτου

«Είναι η γλώσσα που διαβάζουμε όμοια με αυτήν που μιλούμε;»

Την απάντηση σ’ αυτό το ερώτημα θα προσπαθήσουμε να δώσουμε στην παρούσα ανακοίνωση μελετώντας τη λογοτεχνική γλώσσα του Ερωτόκριτου. Καταρχάς, θα κάνουμε μια σύντομη παρουσίαση των μειζόνων γραμματικών χαρακτηριστικών της γλώσσας της Κρήτης σε διαχρονικό επίπεδο δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην ανατολικοκρητική γλωσσική

ποικιλία η οποία συνιστά τον βασικό κορμό της γλώσσας του Ερωτόκριτου. Στη συνέχεια, θα συζητήσουμε τις ζυμώσεις τις οποίες υπέστη η γλώσσα ώστε να αναχθεί σε ‘εξάιρετο όργανο καλλιτεχνικής έκφρασης’ (Μανούσακας 1965). Οι ζυμώσεις αυτές δεν ήταν φυσικές και αβίαστες. Αντιθέτως, ο ‘καθαρισμός’ της γλώσσας από ξένα/ δάνεια και λόγια στοιχεία ήταν συστηματικός και αποσκοπούσε στην δημιουργία μιας λογοτεχνικής γλώσσας (Πολίτης 1968) η οποία θα θύμιζε, μεν, την ομιλούμενη δημόδη-διαλεκτική γλώσσα, ταυτόχρονα όμως, θα ήταν διαφορετική από αυτήν. Ένα από τα μοναδικά χαρακτηριστικά της γλώσσας του Ερωτόκριτου, τα οποία θα αναδειχθούν εδώ, είναι ότι τα δημόδη στοιχεία της γλώσσας που απομακρύνθηκαν αντικαταστάθηκαν από συστηματικούς λεξιλογικούς νεολογισμούς οι οποίοι ανέδειξαν την γλωσσική δημιουργικότητα και τα (ανεξάντλητα) όρια της γλωσσικής έκφρασης. Τέλος, θα καταθέσουμε τα πρώτα πορίσματα μιας έρευνας η οποία καταγράφει τις στάσεις των φυσικών ομιλητών της Κρητικής σε σχέση με τη γλώσσα του Ερωτόκριτου.

Γεωργία Κατσούδα

Η διαλεκτική ποικιλία των Κυθήρων και οι γλωσσικοί δεσμοί της με τα επτανησιακά ιδιώματα

Η διαλεκτική ποικιλία των Κυθήρων έχει αναμφισβήτητες ομοιότητες με άλλα συγγενικά ιδιώματα του νοτιοδυτικού και νότιου ελλαδικού χώρου, όπως αυτά της Κρήτης και της Μάνης καθώς και με τις γεωγραφικές ποικιλίες των Επτανήσων με τα οποία τα Κύθηρα διατηρούν μακράιωνες επαφές αλλά και μοιράζονται κοινή ιστορική πορεία, εννοώντας κυρίως την περί τα 500 έτη Βενετοκρατία (Katsouda 2020: 44-48).

Οι ομοιότητες αυτές απεικονίζεται και σε αντίστοιχες γλωσσολογικές ταξινομήσεις: Σύμφωνα με τον Trudgill (2003: 45-64), βάσει του κριτηρίου της ουράνωσης των υπερωϊκών (ατελής τσιτακισμός), τα Κύθηρα ανήκουν στην ίδια ομάδα με την Κρήτη, τη Θήρα και τη Μήλο, ενώ η Ζάκυνθος, η Κέρκυρα και η Κεφαλονιά αποτελούν μια άλλη διαλεκτική ομάδα μαζί την Πελοπόννησο. Από την άλλη, ο Κοντοσόπουλος (2012: 54) συμπεριλαμβάνει την κυθηραϊκή διαλεκτική ποικιλία στα Επτανησιακά ιδιώματα, εντάσσοντάς την ειδικότερα στην υπο-ομάδα του «είδα», όταν η μεγαλύτερη υπο-ομάδα είναι αυτή του «τι», στην οποία ανήκουν οι ποικιλίες της Κέρκυρας, της Κεφαλονιάς, της Ιθάκης, των Παξών, της Ζακύνθου και της Λευκάδας.

Στόχος της παρούσας ανακοίνωσης είναι η συγκριτική μελέτη της κυθηραϊκής διαλεκτικής ποικιλίας με τις επτανησιακές, δίνοντας έμφαση στα βασικά κοινά φαινόμενα που παρουσιάζουν σε όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης. Η συγκριτική μελέτη μπορεί να οδηγήσει στη διαμόρφωση κριτηρίων για νέους συσχετισμούς.

Η σύγκριση θα στηριχτεί σε δεδομένα από προσωπική επιτόπια έρευνα αλλά και σε υλικό από το Αρχείο Χειρογράφων του ΚΕΝΔΙ-ΙΛΑΝΕ.

Νίκος Λιόσης

Επιδράσεις της όψιμης ελληνιστικής κοινής στην τσακωνική

Στην πρόσφατη έρευνα για την τσακωνική γίνεται σχεδόν ομόφωνα δεκτό ότι οι σημαντικές δομικές και λεξιλογικές ιδιαιτερότητες της διαλέκτου σε σχέση την υπόλοιπη ελληνική ανάγονται σε μεγάλο βαθμό στη διαφορετική της καταγωγή (ανάμεσα σε πολλούς άλλους, Trudgill 2003:59· Horrocks 2010: 88, 274, 382· Liosis 2014· Tzitzilis 2014· αλλά βλ., αντίθετα, Kissilier 2021). Έχει δικαιολογημένα θεωρηθεί ότι δεν προέρχεται από τη σταδιακή τοπική διαφοροποίηση της ελληνιστικής κοινής κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους, όπως συνέβη με όλες τις υπόλοιπες νεοελληνικές γεωγραφικές ποικιλίες, αλλά ότι αποτελεί τη

δυναμική συνέχεια της αρχαίας λακωνικής και υπέστη φυσικά μεγάλες εσωτερικές αλλαγές με το πέρασμα του χρόνου αλλά και σημαντικές επιδράσεις από τις ποικιλίες της ελληνικής και τις άλλες γλώσσες με τις οποίες ήρθε στο μεταξύ σε επαφή. Η ανακοίνωση αυτή ξεκινά με τη συνοπτική παρουσίαση των αρχαϊκών χαρακτηριστικών και των διαφορών που δικαιολογούν την παραπάνω θεώρηση, εστιάζει όμως, με αντίθετη οπτική, στην περιγραφή φαινομένων σύγκλισης και τελικά στις ομοιότητες με την ελληνική της όψιμης αρχαιότητας και του πρώιμου μεσαίωνα. Τα φαινόμενα αυτά δείχνουν ότι η τσακωνική, τουλάχιστον κατά την περίοδο αυτή, δεν ήταν ένα απόλυτα κλειστό και απομονωμένο σύστημα που εξελίχθηκε αυτόνομα αλλά διαμορφώθηκε εξ αρχής κάτω από την ισχυρή επίδραση της κοινής γλώσσας.

Γεώργιος Ι. Τσουκνίδας

Χαρακτηριστικά του γλωσσικού ιδιώματος του Δομοκού Φθιώτιδος

Η τέως επαρχία Δομοκού ανήκει στην Περιφερειακή Ενότητα Φθιώτιδος (Στερεά Ελλάδα), συνορεύει όμως και με θεσσαλικές Περιφερειακές Ενότητες (Καρδίτσας, Λαρίσης και Μαγνησίας). Στα ιδιώματα της περιοχής, τα οποία είναι ‘βορειοελληνικά’, εμφανίζονται ρουμελιώτικα και θεσσαλικά στοιχεία. Στην παρούσα ανακοίνωση εστιάζουμε στα χαρακτηριστικά του ιδιώματος της κωμόπολης του Δομοκού, σε σχέση, όπου είναι δυνατόν, με άλλα ιδιώματα της ευρύτερης περιοχής. Η εργασία αυτή βασίζεται σε έρευνα πεδίου, που πραγματοποιήθηκε από τον ομιλούντα. Περιγράφονται θέματα φωνητικής, μορφολογίας (σχετικά με την κλίση του άρθρου, του ονόματος και του ρήματος) και σύνταξης (όπως η χρήση της αιτιατικής ως έμμεσου αντικειμένου).

Πηνελόπη Καμπάκη Βουγιουκλή, Τριαντάφυλλος Παπαδάκης

Η διαλεκτική/λαϊκή ορολογία της φυτολογίας/ζωολογίας στη σύγχρονη διαλεκτική ποικιλία της Ξυλαγανής Ροδόπης: περιγραφή και εκπαιδευτική εφαρμογή

Η τεχνική και επιστημονική ορολογία διακρίνεται σε λόγια και διαλεκτική/λαϊκή. Βάση αυτής της διάκρισης είναι ένα συνεχές του οποίου οι δύο πόλοι προσδιορίζονται από την επισιμότητα στο ένα άκρο και των ανταγωνιστικών όρων πρωτογενούς και δευτερογενούς κατασήμενσης των όρων στο άλλο άκρο, με επικαλυπτική κατανομή στη νόρμα. Με άλλα λόγια, τα όρια δεν είναι πάντα προφανή για όλους/ες, άρα χαρακτηρίζονται από μία έντονη ασάφεια (fuzziness).

Με βάση το παραπάνω πλαίσιο ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η διεπιστημονική προσέγγιση της διαλεκτικής/λαϊκής ορολογίας της ζωολογίας/φυτολογίας της σύγχρονης βόρειας θρακιώτικης διαλεκτικής ποικιλίας της Ξυλαγανής στον νομό Ροδόπης λόγω των δανείων, των ειδικών υφολογικών συνυποδηλώσεων και των διαλεκτικών στοιχείων των βόρειων ιδιωμάτων.

Mark Janse

Προοδευτικές περιφράσεις στα μικρασιατικά και νοτιοϊταλικά ελληνικά. Μια συγχρονική και διαχρονική προσέγγιση

Προοδευτικές περιφράσεις συναντώνται σε αρκετές μικρασιατικές και νοτιοϊταλικές ελληνικές διαλέκτους. Στα ελληνικά της κεντρικής Μικράς Ασίας χρησιμοποιούνται προοδευτικές περιφράσεις του τύπου *κάθομαι* + παρεμφατικό ρήμα, στις οποίες *κάθομαι* είναι μεταφραστικόδάνειο του τουρκικού ρήματος *durmaq* ‘σταματώ’, π.χ. *ağlayırduruyor* → κλαί και κάται [klé ʃekáte] ‘συνεχίζει να κλάει’ (Φάρασα), *gelıpduruyorum* → έρχομου κι

κάσουμου [érxumucikásumu] ‘συνεχίζω να έρχομαι’ (Σύλλη), *düşünüpduruyor* → ντύσιυντύνισκεκάγοτον [dyfjyndýniʃkekágoτον] ‘συνεχίζει να σκέφτεται’ (ΟυλαγάτςΚαπαδοκίας).

Άλλες καππαδοκικές διάλεκτοι χρησιμοποιούνται *κείμειαντικάθομαι*, π.χ. *konusırduruyor* → λαλεί και κείται [lalí cecíte] ‘μιλά συνεχώς’ (Σινασός).

Σε μία συγκεκριμένη καππαδοκική διάλεκτοςόμως χρησιμοποιείται το ρήμα *στέκομαι*, π.χ. σωρόφ τα και στέκεται [soróftacestécete] ‘είναι απασχολημένος να τα μαζεύει’ (Αραβανί). Αυτή η συγκεκριμένη προοδευτική περίφραση είναι πολύ συνηθισμένη στα ποντιακά, όπου το *στέκω* χρησιμοποιείται αντί του *στέκομαι*, π.χ. έρχουμαι και στέκω [érxumecestéko] ‘είμαι έν τῷ έρχεσθαι’ (Παπαδόπουλος). Στα νοτιοϊταλικά ελληνικά συναντώνται παρόμοιες προοδευτικές περιφράσεις, αλλά με τη σειρά των ρημάτων αντιστραμμένη, π.χ. στέω και πίννω [stéocerín:ο] ‘συνεχίζω να πίνω, πίνω’ [Γκρίκο]. Η δομή καθώς και η σειρά των λέξεων αντικατοπτρίζουν την αντίστοιχη κατασκευή στις τοπικές ιταλικές διαλέκτους, π.χ. *sto kabbeinà* ‘συνεχίζω να πίνω, πίνω’ (Pugliese).

Στην ανακοίνωσή μου, θα παρουσιάσω μια συγχρονική περιγραφή των διαφόρων προοδευτικών περιφράσεων στα μικρασιατικά και νοτιοϊταλικά ελληνικά υπό το πρίσμα της γλωσσικής επαφής με τα τουρκικά και τα ιταλικά, καθώς και μια διαχρονική προσέγγιση των πιθανών πηγών τους στα ύστερομεσαιωνικά ελληνικά.

Κώστας Δ. Ντίνας

Οι νεολατινικές γλώσσες της βαλκανικής: η περίπτωση της Αρωμονικής / Κουτσοβλαχικής

Στην παρουσίαση αυτή αρχικώς αναφέρονται οι συνθήκες διαμόρφωσης των νεολατινικών γλωσσών της Βαλκανικής (γλωσσικό υπόστρωμα, επίστρωμα) και στη συνέχεια γίνεται εκτενής παρουσίαση της κουτσοβλαχικής γλώσσας: τόποι διασποράς των βλαχόφωνων του ελληνικού χώρου, σχετικά επιστημονικά ερωτήματα (όνομα και καταγωγή τους), φυσιογνωμία της κουτσοβλαχικής, σχέσεις της με την ελληνική, γεωγραφική της διαφοροποίηση.

Χρυσούλα Παπαδοπούλου, Ευαγγελία Βλάχου, Γιώργος Κοτζόγλου

Ρωμανιώτικη/Γεβανική: Η γλωσσική ποικιλία των Ρωμανιωτών του ελλαδικού χώρου και της Διασποράς

Τα ρωμανιώτικα ή γεβανίτικα/γεβανικά είναι η γλωσσική ποικιλία την οποία ανέπτυξαν οι Ρωμανιώτες Εβραίοι που εγκαταστάθηκαν στον ελλαδικό χώρο ήδη από τον 4ο αιώνα π.Χ.

Στην παρούσα ανακοίνωση, αφού αναφερθούμε αρχικά στη διαχρονική παρουσία των Ρωμανιωτών Εβραίων και των ρωμανιώτικων από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, θα επικεντρωθούμε στην παρουσίαση των κυριότερων γραμματικών χαρακτηριστικών της γλωσσικής αυτής ποικιλίας, των λεξιλογικών δανείων από τις γλώσσες διεπαφής της, καθώς και των συστημάτων γραφής που χρησιμοποιήθηκαν για την καταγραφή της.

Το υλικό μας προέρχεται κυρίως από συνεντεύξεις με φυσικούς ομιλητές και ομιλήτριες της Ισραηλιτικής Κοινότητας των Ιωαννίνων αλλά και της KehilaKedoshajAnina της Νέας Υόρκης, που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο της έρευνάς μας: "Πριν σβήσει η φλόγα: Καταγραφή της γεβανικής διαλέκτου" (2014, Κοινωφελές Ίδρυμα Ιωάννη Σ. Λάτση).

Νικόλαος Θ. Κόκκας

Οι διαλεκτικές ποικιλίες της πομακικήςζόπως αποτυπώνονται στην προφορική παράδοση των Πομάκων της Ξάνθης

Η προφορική παράδοση των Πομάκων της Θράκης αποτελεί πολύτιμη πηγή για την περιγραφή της μητρικής τους γλώσσας. Από τις γλωσσικές και λαογραφικές καταγραφές που πραγματοποιήθηκαν στα πομακοχώρια της Θράκης κατά τις τελευταίες δεκαετίες έχει ήδη δημιουργηθεί ένα βασικό corpus κειμένων και ηχογραφήσεων που αποτελεί μια πρώτη βάση για τη μελέτη και τη σύγκριση των διαλεκτικών ποικιλιών που απαντώνται στα πομακοχώρια. Τα τοπικά πομακικά ιδιώματα λειτουργούν κυρίως στο επίπεδο της οικογένειας και της κοινότητας. Στα παραδοσιακά τραγούδια των Πομάκων της Ξάνθης που έχουμε απομαγνητοφωνήσει αποτυπώνονται σημαντικές γλωσσικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις παραλλαγές πολλών πομακικών οικισμών (Ωραϊόν – Ρεύμα, Μάνταινα Μύκης, Γοργόνα, Ακράϊος – Τέμενος Σατρών, Θέρμες, Εχίνος, Γλαύκη, Πάχνη, Άσκυρα, Λιβιάδι). Η γλώσσα που χρησιμοποιείται στα δημοτικά τραγούδια των Πομάκων της Ξάνθης αντιστοιχεί σε ένα παλαιότερο στάδιο της νοτιοσλαβικής. Συναντάμε, για παράδειγμα, το τριμερές άρθρο, τη χρήση πτώσεων, τον αρχαίο τονισμό των λέξεων που είναι κατάλοιπα παλαιοσλαβικών γλωσσικών τύπων. Οι ιδιαιτερότητες αυτές καταδεικνύουν τον γλωσσικό δεσμό που υπάρχει στα τραγούδια των Πομάκων με τα τραγούδια που τραγουδιόταν πολλά χρόνια πριν από τον εξισλαμισμό τους. Παρόμοιες διαφοροποιήσεις επισημαίνουμε στα λαϊκά παραμύθια των Πομάκων από τη Γλαύκη, το Δημάριο, την ευρύτερη περιοχή Κιμμερίων και τα πομακοχώρια της Μύκης. Στην εισήγησή μας παρουσιάζουμε επίσης παραδείγματα διαλεκτικών παραλλαγών στις παροιμίες των Πομάκων που καταγράψαμε σε χωριά όπως το Δημάριο, το Ωραϊόν και τα πομακοχώρια των περιοχών Κιμμερίων και Μύκης. Οι διαλεκτικές ποικιλίες που αποτυπώνονται στην προφορική παράδοση των Πομάκων συνδέονται με πολιτισμικούς και κοινωνικούς παράγοντες που καθόρισαν τη γλωσσική εξέλιξη των ορεινών οικισμών της οροσειράς της Ροδόπης. Η διατήρηση των τοπικών διαλέκτων της πομακικής συνδέεται με ζητήματα εθνοτικών ταυτοτήτων και πολιτικών εθνικής ομοιογένειας στη Δυτική Θράκη καθώς και με θέματα εκπαιδευτικής πολιτικής, εφόσον η μητρική γλώσσα των Πομάκων δεν είναι ενταγμένη στο πρόγραμμα των μειονοτικών σχολείων της Θράκης, στα οποία παρέχεται στα παιδιά των Πομάκων ένα δίγλωσσο (τουρκο-ελληνικό) πρόγραμμα.

Ασημάκης Φλιάτουρας, Δέσποινα Αργυριάδου, Ιωάννα Πέππα, Ιωάννα Τσιγγέλη

Τα αρβανίτικα στο χωριό Παραδημή του νομού Ροδόπης: γλωσσική αλλαγή και στάσεις ομιλητών

Τα αρβανίτικα είναι μια μειονοτική γλώσσα αλβανικής-τοσκικής προέλευσης που ομιλείται στον ελλαδικό χώρο κυρίως στην Αττικοβοιωτία, την Ανατολική Πελοπόννησο και την Ήπειρο. Είναι σε κατάσταση γλωσσικού θανάτου, καθώς ομιλείται πλέον από ελάχιστους δίγλωσσους ομιλητές, κυρίως μεγαλύτερης ηλικίας, χωρίς να μεταφέρεται στις επόμενες γενιές, και έχει υποστεί σημαντικές επιδράσεις από την κοινή νέα ελληνική (ελληνικοποίηση). Παράλληλα, αρκετά ετυμολογικά αδιαφανή και πλήρως προσαρμοσμένα στην ελληνική τοπωνύμια έχουν παραμείνει ως υπόστρωμα, λ.χ. Κιάτο κλπ. Στη Θράκη τα αρβανίτικα ομιλούνται από ελάχιστα χωριά του Έβρου αλλά και στο χωριό Παραδημή στη Ροδόπη. Ο στόχος της παρούσας εργασίας είναι, αφού παρουσιάσει την ιστορία των κατοίκων του χωριού Παραδημή, να μελετήσει στα αρβανίτικα του συγκεκριμένου χωριού τις επιδράσεις της κοινής νεοελληνικής στο μορφολογικό σύστημα, λ.χ. στην κατανομή του κεντρικού φωνήεντος και

του επιτασσόμενου άρθρου κλπ., καθώς και την κατάσταση στη χρήση και τη στάση των ομιλητών. Για τον σκοπό αυτό θα διενεργηθούν επιτόπιες έρευνες και συνεντεύξεις (ποιοτική ανάλυση) και θα αξιοποιηθούν τα αποτελέσματα ενός ειδικού ερωτηματολογίου (ποσοτική ανάλυση).

Ελένη Σκούρτου

Ανύπαρκτες γλώσσες στην εκπαίδευση: Το παράδειγμα της Ρομανί στο ελληνικό σχολείο

Στο ελληνικό σχολείο, ένα ποσοστό γύρω στο 10% του μαθητικού πληθυσμού έχει διαφορετικό γλωσσικό και πολιτισμικό υπόβαθρο. Οι εκπαιδευτικοί (τόσο εκείνες/οι που διδάσκουν το γενικότερο πρόγραμμα όσο και όσες/οι διδάσκουν ξένη γλώσσα) γνωρίζουν λιγότερο ή περισσότερο αυτή την πραγματικότητα, αλλά δεν σημαίνει ότι την αξιοποιούν οπωσδήποτε, ενώ υπάρχουν και πολύ ενδιαφέρουσες εξαιρέσεις.

Θα παρουσιάσουμε και θα σχολιάσουμε κάποια σχετικά παραδείγματα.

Σπύρος Αρμωστής

Η αύξηση της ορατότητας της κυπριακής διαλέκτου

Με όρους κοινωνικής διγλωσσίας, η κυπριακή ελληνική (ΚΕ) αποτελεί τη «χαμηλού κύρους» γλωσσική ποικιλία (τη διάλεκτο), ενώ τον ρόλο της ποικιλίας υψηλού κύρους παίζει η κοινή νέα ελληνική (ΚΝΕ). Το θεωρητικό μοντέλο της κοινωνικής διγλωσσίας του Ferguson προβλέπει έναν λειτουργικό διαχωρισμό ανάμεσα στις δύο ποικιλίες, με την υψηλή να χρησιμοποιείται στη δημόσια σφαίρα ενώ η χαμηλή στην ιδιωτική σφαίρα. Αν και αυτός ο διαχωρισμός χρήσεων δεν ήταν ποτέ απόλυτος, τις τελευταίες δύο δεκαετίες παρατηρείται μια ολοένα μεγαλύτερη χρήση της διαλέκτου σε διάφορους τομείς όπου προηγουμένως δύσκολα εμφανιζόταν. Τέτοιοι τομείς είναι τα ΜΜΕ, οι διαφημίσεις (μη φολκλορικού χαρακτήρα), τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, το θέατρο (πέρα από την κωμωδία ή την ηθογραφία), την πεζογραφία (ακόμη και στα μη διαλογικά μέρη), τις τηλεοπτικές σειρές, μουσική παραγωγή (μη παραδοσιακή) κ.α.

Παρόλο που οι παράγοντες που μπορεί να οδήγησαν σε αυτή την αλλαγή μάλλον είναι πολλαπλοί, σε αυτή την ανακοίνωση θα επικεντρωθώ στα ορισμένες εξελίξεις στην κυπριακή κοινωνία, οι οποίες αποτέλεσαν είτε αιτίες είτε καταλύτες αυτής της αλλαγής. Κεντρικά σημεία στην ανάλυση θα είναι οι αλλαγές στην τεχνολογία και στις τέχνες, αλλά και ο ρόλος της κυπριακής ως γλώσσας διαμαρτυρίας.